

nanda III. Byl to ovšem cizorodý živel a stejně tak je tomu až na malé výjimky i s obsahem jejich knihovny. Ta je doslova dokladem jejich omezeného pohroužení se do sebe samotných. Právě řečené ovšem v žádném případě neznamená, že by takovým rukopisům neměla být věnována pozornost. Tu si určitě zaslouží, neboť tvoří součást duchovního milieu raně i pozdně barokní Prahy a vlastně Českého království vůbec. Necht' to barokisté při svých bádáních vezmou více v úvahu.

Ale přejděme k tomu, co podává Petr. Zejména upozorňuji na jeho rozsáhlý úvod, podávající doslova vyčerpávající vnější historii kláštera až do dnešních dnů se všemi peripetemi jeho často drsné historie, kdy konvent našel klid v Drastech (ves je dnes součástí Klecan u Prahy). Rukopisná knihovna, s několika výjimkami, které se nacházejí v Drastech, ale jejich putování nesdílí a je uložena v knihovně strahovské. Rozbor jejího obsahu je věnována důležitá partie úvodu, který zřetelně ukazuje její limity, zejména pokud jde o literární vazby na řádové představené, resp. autority a upozorňuje na některé zajímavosti (č. 50 výbor textů klasických i moderních básníků pro potřeby výuky na blíže nezařazeném plzeňském gymnáziu). Ovšem tu by bylo potřebí říci něco i o tiscích knihovny, které se mohou s jejich rukopisy různě doplňovat.

S. Petr správně kladl velký důraz na staré vlastnické poznámky, takže lze u řady rukopisů konkrétně vysledovat jejich genezi, která někdy vyjde mimo vlastní klášter, aby se jindy upozorňovalo na podíl jednotlivých mnišek. A nakonec se tu přece jen objevují některé rukopisy svědčící o historii kláštera, v nichž probleskují i obecnější informace a na konec lze podle Petra upozornit na (ojedinělou) sbírku českých světeč-

ních kázání z poloviny 17. století v moři textů německých, a to z péra kazatele u sv. Havla Leonarda Komínka (č. 76). A mohl bych pokračovat, takže by se ukázalo, že v referovaném katalogu nejde jen (i když převážně ano) o mrtvý obsah, ale leckdy i o poměrně zřetelné střípky odrazu některých stránek života ne zcela bezvýznamné složky tehdejší společnosti. Různé rejstříky a konkordance samozřejmě patří, stejně jako řada ilustrativních vyobrazení k celku, který tak snadno zpřístupňují.

Ivan Hlaváček

Jiří ŠKABRADA

Nástin vývoje vesnických půdorysů a plužin v Čechách. K výpovědní schopnosti map stabilního katastru
Brno, SOVAMM 2022, 348 s.,
ISBN 978-80-907440-3-5.

Půdorysy vesnic, tvary jejich polností a vůbec struktura „katastru“ se řadí ke sdělným pramenům nejen agrárních, neméně i hospodářských a sociálních dějin. Za posledního dvousetletí český a moravský venkov zasáhly tak dramatické změny, že stopy po jejich starším, ne-li původním uspořádání mizí doslova před očima. I proto se jejich relikty dochované v přírodě dnes stávají objektem cílené ochrany.

Tvary vesnic a jejich plužin již dlouho patří ke svěbytným tématům sídelní a historické geografie. Uplatňují se v urbanistických, archeologických i historických studiích, a to i jako nástroj směřující k poznání skladby a dynamiky středověkého osídlení. Hlavní oporu tvoří indikační skici a císařské otisky map Stabilního katastru, sestavované pro české země ve druhé čtvrtině 19. století. Jde o vůbec první exaktní vymě-

ření a zaměření katastrálních území. Společně s doprovodnými operáty tyto mapy dokumentují stav českomoravské vesnice ještě před změnami, jimiž venkov začal poté zrychleně procházet.

O tom, že tato plošná zobrazení katastrálních parcelací mohou skrývat stopy dřívějšího, ne-li původního středověkého uspořádání, se po přestálých sondách a zkoušenostech nepochybuje. Nicméně otázkou zůstává, jak s těmito kartografickými podklady pracovat a do jaké míry do nich lze projektovat minulost. Vždyt během svého staletého trvání procházely areály vesnic i uspořádání jejich „katastrů“ řadou otřesů, a to nejen nárazových (husitství, třicetiletá válka), ale ještě silněji se do nich vepisovaly ozvuky sídelních koncentrací, pustnutí, raabizace nebo dělení panských dvorů.

O možnostech, které se nabízejí rozbořením vesnických intravilánů i jejich plužin, instruktivně pojednal architekt Jiří Škabrada, již dlouho se podílející na výzkumu forem středověkého osídlení. Jak napovídá podtitul, testovací zátěži podrobil právě mapy stabilního katastru, které poskytují unikátní bázi pro srovnávání nejrůznějšího druhu. Ukázkami proložená kniha je současně kvalifikovaným návodem, jak „číst“ at ve zdánlivě přehledných, at okolnostmi deformovaných vesnických půdorysech. Ukazuje „katastr“ jako živý organismus, který reagoval na krajové potřeby i obecné výzvy doby a podle svých možností se jim přizpůsoboval. Bere v úvahu barvitou paletu modelových situací, které vývoj českomoravské vesnice provázely. Cenné jsou kromě jiného partie o raně novověkém a vůbec pozdním osídlování, a co odtud plyne pro sledování středověkých situací.

Autor se zároveň musel vyrovnávat se stále ještě pohyblivou a neustálenou no-

menklaturou, která badatelskou komunikaci ztěžuje. Mluví o úsekovém systému, zatímco část historickogeografické literatury váže tento způsob spíše k traťové, dílem blokové plužině. Neméně důležité se zdají rozdíly v genetickém chápání typů plužin. Jiří Škabrada chápe úsekový (traťový) typ jako vytříbení snah o „spravedlivější“ a rovnovážné rozdělení půdy mezi hospodáře, takže by se vyvinul druhotně z jiných způsobů. Někteří pozorovatelé to vidí spíše v opačném gardu, blokovou či ještě víc traťovou (Škabradovu úsekovou) plužinu chápou jako primárně starší.

Poznatky ze sídelního jádra starého Litoměřicka kladou důraz na efektivitu s tím, že vrcholně středověké regulační úpravy dílem spojené s emfyteutizací a přechodem na lánovou soustavu měly zelenou především tam, kde se vesnice nebo celé svazky vsí ocitly pod jednou vrchností. Naopak rozdrobená držba přála uchování neuspořádaných forem. Regulace totiž nebyla bezbolestná, výnosy se mohly přechodně snížit. Snadněji se s takovým výkyvem srovnávaly větší majetkové celky. Váhu v tomto kontextu přiznává Jiří Škabrada středověkému přeměťování, pro mladší období i vytyčování nově upravovaných nebo čerstvě zakládaných vesnic.

Výpravná kniha Jiřího Škabrady svým námětem míří k širokému okruhu zájemců a na její přínosy se dá nahlížet z více úhlů. Kromě historiků zemědělství a hospodářských dějin nabízí srovnávací materiál pro etnografy, archeology, urbanisty i stavební historiky. K jejím kladům patří chápání jednoty půdorysu vesnice a plužiny, v minulosti obvykle pojednávaných odděleně. Pro sídelně historické bádání zůstává v popředí otázka, nakolik může studium půdorysů vesnic a plužin stávající poznávací bázi kva-

litativně obohatit. Poválečné bádání prošlo v tomto ohledu složitými peripetemiemi. Zprvu možná nadějná očekávání, že tímto druhem pramene získá výzkum středověkého osídlení nový svébytný nástroj k „datování“ minulosti, zůstalo v obecnosti nenaplněné. Protože novodobé mapové katastrální podklady mohou hodně prozradit, avšak nejsou a nemohou být všelékem. Jejich hodnota vynikne v součinnosti s ostatními disciplínami a pracovními postupy. I takový ne sice přímočarý, leč optimistický vzkaz pro medievisty nechává publikace Jiřího Škabradý o půdorysech vesnic a jejich plužin, otiských v mapách stabilního katastru.

Josef Žemlička

Gesamtredaktion Caroline FÖSTER
Gastherausgeber Alexander KÄSTNER
– Mike SCHMEITZNER
*Zwischen Pest und Corona. Seuchen in
Vergangenheit und Gegenwart*
(= Dresdner Hefte, 4. Jahrgang, Heft 153,
1/2023)
Dresden, Dresdner Geschichtsverein 2023,
108 s., ISBN 978-3-944019-44-4.

Koronavirová pandemie z let 2020–2022 se již záhy po svém propuknutí stala pro historickou vědu významným badatelským podnětem. Objektem výzkumu přitom byly a nadále jsou nejen dějiny epidemií, ale v neméně míře i dějiny sociálních a sociálně psychologických reakcí na hrozící či probíhající epidemie v minulosti.

Produktem tohoto probuzeného badatelského zájmu je také drobný sborník, který vznikl na Technické univerzitě (TU) v Drážďanech, a to ve spolupráci Institutu Hannah Arendtové pro výzkum totalitarismu a badatelů z okruhu tamějšího Historického

institutu. Sborníček přináší celkem devět studií, s časovým záběrem od roku 1680 do současnosti.

Dva příspěvky přibližují morovou epidemií v Drážďanech roku 1680: jde o rozbor tamějšího morového řádu (Alexander Kästner) a o pokus postihnout představy okolního obyvatelstva o Drážďanech jakožto ohnisku šíření nákazy (Ronny Steinicke).

Druhému desetiletí 20. století je věnována rozprava o epidemiích pravých neštovic v česko-saském pohraničí v letech 1914–1918 (Filip Bláha) a důkladná studie o průběhu a obětech epidemie „španělské“ chřipky v Drážďanech v letech 1918–1919 (Hans-Martin Behrisch a Mike Schmeitzner). Období od „španělské“ chřipky do současnosti pokrývá rozprava přibližující mediální ohlas pandemií (Andreas Kötzing). Autor ukazuje na příkladech, že proslulost epidemií ve 20. století do značné míry závisela i na jejich mediálním ohlasu a z něj plynoucím budoucím zastoupení v populární kultuře v podobě literárních zpracování, filmů i počítačových her.

Velmi poučná je studie věnovaná nákazám a léčbě dětské obrny v poválečných Drážďanech v letech 1945–1960 (Florian Bruns). Šlo o období předcházející objevení očkovací látky (přelom 50. a 60. let), jejíž (povinná) aplikace umožnila v Drážďanech eradikaci dětské obrny již k roku 1961.

Koronavirové pandemii let 2020–2022 je věnována zpráva o sbírce dokumentů, fotografií a drobných předmětů, kterou během pandemických omezení shromáždil Městský archiv v Drážďanech (Mandy Ettelt-Demankowski a Thomas Kübler). Další, spíše politologicky a sociologicky zaměřený text se zabývá protesty proti pande-